

Юлія Васюта,

ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СКЛАДНИК ДІЯЛЬНОСТІ
СПІЛЬНИХ СЛІДЧИХ ГРУП ЯК ПРАКСЕОЛОГІЧНА
ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

Застосування спеціальних знань, вмінь та навичок психологічного впливу в діяльності спільних слідчих груп (далі – ССГ) під час розслідування кримінальних правопорушень є ключовим аспектом формування психологічних та організаційно-тактичних засад діяльності ССГ, їхньої взаємодії з міжнародними організаціями та іншими учасниками кримінального провадження. Впровадження принципів потерпіло-орієнтованого підходу під час розслідування кримінальних правопорушень займає пріоритетне місце у кримінальному процесі. Застосування вищезазначеного підходу ССГ під час розслідування транснаціональної злочинності сприяє ефективному вирішенню завдань, що постають у процесі забезпечення міжнародного співробітництва.

Підхід, орієнтований на потерпілу особу, передбачає комплекс заходів кримінального процесуального характеру, наприклад: спеціальну тактику допиту потерпілого, мінімізацію їхньої кількості, розширення гарантій щодо доступу потерпілого до правосуддя, механізм компенсації шкоди потерпілому тощо, а також іншого характеру – надання психологічної та медичної допомоги, роз'яснення прав потерпілого, освітньо-просвітницька робота з потерпілим тощо. Однак, для ефективного забезпечення прав потерпілого під час розслідування воєнних злочинів необхідно сформулювати уніфіковану концепцію застосування потерпіло-орієнтованого підходу під час кримінального провадження [1, с. 261]. Відтак, учасникам кримінального процесу сторони обвинувачення слід запозичувати міжнародну практику психологічного захисту потерпілих.

На етапі розслідування воєнних злочинів та інших видів міжнародних злочинів однією із категорій осіб є жертва, а захист жертв є ключовим завданням міжнародного гуманітарного права. Слід зазначити, що під час взаємодії з потерпілим у процесі розслідування воєнних злочинів значущості набувають окремі нормативно-правові акти, наприклад, Рекомендація Комітету міністрів державам-членам щодо прав, послуг і підтримки жертв злочинів від 15 березня 2023 року (далі – Рекомендація). Відповідно до Рекомендації фундаментальні права жертв кримінальних правопорушень розмежовують на право жертв на підтримку (ст. 19), що охоплює право на безоплатну емоційну та, за можливості, психологічну підтримку, право на інформацію та консультації щодо їхніх прав, доступних послуг, ролі у кримінальному провадженні, фінансових та інших практичних питань, пов'язаних з кримінальним правопорушенням, та право на конфіденційність під час цієї підтримки [2]. Також вищезазначені права потерпілих мають бути забезпечені під час досудового розслідування та судового розгляду воєнних злочинів.

Під час спілкування з членами сім'ї, ймовірними свідками та іншими особами у межах досудового розслідування слідчому необхідно мінімізувати ризики спричинення шкоди у процесі розслідування, передусім задля забезпечення фізичного та психологічного благополуччя учасників кримінального процесу. Так, Міннесотським протоколом закріплено правила щодо етичної відповідальності осіб, які беруть участь у розслідуванні, перед жертвами, членами їхніх сімей та іншими особами в кримінальному провадженні (п.п. 41-43) [3]. Безсумнівно, члени ССГ діють відповідно до норм чинного законодавства на національному та міжнародному рівнях.

Під час проведення слідчої (розшукової) дії – допиту слідчий встановлює психологічний контакт – створює психофізіологічний, інформаційний та поведінковий зв'язок з учасниками спілкування. У свою чергу, психологічний аспект під час допиту має пріоритетну значущість, оскільки, застосовуючи засоби психологічного впливу, слідчий спостерігає за емоційними, мимічними та іншими невербальними проявами зацікавлених осіб та фіксує отриману інформацію. Також слід підкреслити розповсюдження у країнах світу (Великобританія, Нідерланди, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки тощо) процесуального інтерв'ю, яке спрямоване на запобігання неправдивим показанням

чи процесуальним помилкам під час здійснення правосуддя [4, с. 80]. З метою виконання завдань кримінального процесу, зокрема захисту прав людини, інтерв'ювання дозволяє застосувати принцип презумпції невинуватості завдяки відсутності примусу та відкритим питанням. Цей спосіб покращує комунікацію та обмін інформацією, що, у свою чергу, здійснює вплив на сприйняття громадянами справедливості в сфері правосуддя [5, с. 203]. ССГ як особливий формі міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень необхідно враховувати міжнародну практику, використовуючи процесуальне інтерв'ю у своїй діяльності, та оперувати тактичними прийомами встановлення психологічного контакту з учасниками кримінального провадження.

Акцентуємо увагу на динамічну взаємодію криміналістичного та психологічного аспектів під час проведення слідчих процесуальних дій. Насамперед використання цих аспектів слідчим сприяє отриманню криміналістично значущої інформації під час процесуальної дії, націленої на встановлення обставин кримінального провадження. Удосконалення теоретичних та праксеологічних засад у межах криміналістики та психології потребують відповідної правоохоронної діяльності шляхом адаптації, насамперед під час проведення слідчих (розшукових) дій. Однак, вищезазначені аспекти мають притаманні їм характеристики, що дозволяють окреслити наступні відмінності: криміналістичний аспект спрямований на дослідження об'єктів, а психологічний – особливостей психіки людини (наприклад, під час збирання матеріальних, ідеальних та цифрових слідів) [4, с. 82]. Симбіоз цих аспектів забезпечує ефективність та виконання завдань кримінального провадження, а також є складником діяльності ССГ під час проведення слідчих (розшукових) дій.

У межах дослідження окремої уваги заслуговує підготовка фахівців у галузі права й правоохоронної діяльності, зокрема їхня психологічна готовність до вирішення завдань кримінального провадження. Чільне місце в забезпеченні досудового розслідування займає відбір та навчання посадових осіб, що можуть взаємодіяти з жертвами/потерпілими (поліція, прокуратура, суд тощо). Згідно з Рекомендаціями держава повинна забезпечити, щоб ці особи пройшли загальну та спеціалізовану підготовку для підвищення обізнаності щодо потреб потерпілих відповідно до їхнього характеру та обсягу

контакту з жертвами, а також посадових обов'язків (ст. 23). Насамперед загальна підготовка спрямована на удосконалення знань та навичок, необхідних для надання допомоги жертвам кримінального правопорушення, усвідомлення ризику спричинення вторинної віктимізації, а також засвоєння навичок з мінімізації цих ризиків (ч. 6 ст. 23). У свою чергу, спеціалізовану підготовку має проходити персонал, який працює з дітьми-жертвами та жертвами певних категорій кримінальних правопорушень, наприклад, тероризму, кримінальних правопорушень, вчинених на расових, релігійних чи інших упередженнях (ч. 8 ст. 23) [2]. На етапі запровадження перехідного правосуддя слід забезпечити спеціалізовану підготовку посадових осіб, які займаються розслідуванням воєнних злочинів [1, с. 258].

Актуальності набуває система психологічного забезпечення поліцейського – комплекс організаційних, психологічних, методичних, психопрофілактичних, практичних, просвітницьких заходів, спрямованих на запобігання впливу ризико-небезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, а також підвищення психологічної стійкості й надійності. Вибір та застосування правильної дії шляхом співвідношення її з можливими та дозволеними в період дії воєнного стану, інформування населення щодо правомірності її реалізації, вербалізація окремої дії, контроль та моніторинг психологічного стану громадян в ситуаціях дефіциту часу й інформації зумовлює невичерпний перелік необхідних вмій та навичок поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану [6, с. 28]. Також слід наголосити на психологічній готовності поліцейського до виконання завдань, спрямованих на розслідування кримінальних правопорушень. Констатуємо той факт, що правоохоронна діяльність пов'язана з морально-психологічними навантаженнями, які потребують спеціальної підготовки. Особливості професійної діяльності поліцейського передбачають низку вихідних якостей, які є структурним особистісним утворенням, сформованим в процесі навчання в закладі вищої освіти та протягом подальшої професійної діяльності [7, с. 128].

Таким чином, застосування тактичних прийомів та їх комплексів ССГ під час розслідування кримінальних правопорушень у поєднанні зі спеціальними знаннями, уміннями та навичками психологічного впливу є

взаємодоповнюючими діями, спрямованими на вирішення завдань кримінального провадження. Формування психологічної готовності працівників правоохоронних органів є одним зі складників оптимізації роботи ССГ та формування алгоритму слідчих процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Клепка Д.І., Новіков О.В. Питання забезпечення прав потерпілих під час розслідування воєнних злочинів. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31) С. 253–263. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.20>.

2. Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime (Adopted by the Committee of Ministers on 15 2023 at the 1460th meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680aa8263&fbclid=IwAR2eBQNk1IN0BUVfH5qGRjYWncFuUM9ACqKQnGmDV9s5Vi_XQNpRy88sXCw.

3. The Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death (2016), Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, New York/Geneva, 2017. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/MinnesotaProtocol.pdf>.

4. Дульський О. Проведення слідчих (розшукових) дій слідчим: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 76–85. doi: <https://doi.org/10.33270/03243401.76>.

5. Гавгун С.Р. Запровадження інституту процесуального інтерв'ю в Україні: pro et contra. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Т. 2 № 72. С. 199–204. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.65>.

6. Тичина Д., Антошук А., Перцев Р. Психологічна готовність поліцейських до розслідування воєнних злочинів. *Юридична психологія*. 2024. № 2 (35). С. 25–33. DOI: [10.33270/03243502.25](https://doi.org/10.33270/03243502.25).

7. Полудьонна Н.С. Морально-психологічна підготовка як фундамент правового виховання курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного*

стану: матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С.М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.), [редкол.: С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський, Н.М. Пархоменко та ін.]. Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2022. 368 с. С. 126–131.

Софія Власенко,

доцент кафедри психології ННПП
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

КОМУНІКАТИВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА

Під поняттям «психологічний бар'єр» розуміють психічний стан неадекватної пасивності суб'єкта діяльності, що створює перешкоди на шляху взаємодії із оточуючим середовищем. Психологічні бар'єри являють собою досить негативний феномен, оскільки обмежують потенціал особистості та заважають її повноцінній життєдіяльності.

Негативне значення психологічних бар'єрів полягає у тому, що вони створюють перешкоди для розширення можливостей і досягнення цілей людини, заважають самопізнанню та самосприйняттю, знижують особистісну самооцінку та негативно впливають на рівень домагань, стають перешкодою для встановлення міцних та гармонійних міжособистісних стосунків, роблять людину менш стійкою та більш вразливою до сторонніх впливів, знижують рівень психічного здоров'я тощо. Беручи до уваги вищевикладене, будемо стверджувати, що профілактика психологічних бар'єрів при роботі із клієнтами має виняткове значення для практичної діяльності психолога.

В. Проскуріна, аналізуючи поняття психологічних бар'єрів, виділяє два основні їх типи: комунікативні та смислові [1]. А. Массанов пропонує більш широку класифікацію, виділяючи серед провідних психологічних бар'єрів смислові, емоційні, когнітивні та тактичні [2].

Оскільки у роботі практичного психолога фундаментальним інструментом є процес комунікативної взаємодії, так як він покладений в основу ефективної психологічної діагностики, консультативної та психотерапевтичної роботи, психологічної профілактики та ін.,